

Omaishoidon tuen palkkioiden korottaminen ja omaishoidon tuen saamisen helpottaminen sekä ennaltaehkäisevän tukiluokan laajentaminen kaiken ikäisiin hoidettaviin

Keskustan hyvinvointialueen aluevaltuutetut ovat laatineet 27.9. 2022 valtuustoaloitteen, jossa aloitteen allekirjoittaneet aluevaltuutetut esittävät, että Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella omaishoidon tuen palkkioita korotetaan tuntuvasti sekä omaishoidon tuen saamista helpotetaan. Lisäksi valtuutetut pyytävät tarkastelemaan, voidaanko ennaltaehkäisevää tukipalkkiota laajentaa iäkkäitä ihmisiä hoitavista myös muun ikäisiä hoitaviin ja voisimmeko siten välttyä raskaammilta palveluilta.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen aluehallitus ja aluevaltuusto on käsitellyt kokouksessaan Keskustan hyvinvointialueen aluevaltuutettujen 27.9.2022 laatiman valtuustoaloitteen, johon ikäihmisten palvelujen toimialue oli antanut vastauksensa 26.1.2023 (aluehallitus § 19). Aluevaltuusto käsitteli saadun vastauksen 21.3.2023 § 11 ja palautti sen takaisin käsittelyyn. Aluevaltuuston pöytäkirjaan merkityssä päätöksessä ei ilmene, mitä aloitteen vastauksessa toivotaan täydennettävän, mutta kokouskeskustelujen perusteella tarkennusta toivottiin ainakin seuraaviin asioihin:

- Omaishoidon palkkioiden korottaminen ja vaihtoehtoiset kustannukset
- Omaishoidon tuen saatavuuden haasteet, vaikuttaako tähän määräraha vai henkilöstöpula
- Lapsiperheiden tukimuotojen monipuolistaminen
- Siun soten ikäihmisten palvelujen toimialueella käytössä olevan harkinnanvaraisen tukipalkkion luokan laajentaminen koskemaan kaikkia ikäryhmiä
- Omaishoidon tuen palkkioihin tehtävät indeksikorotukset, palkkio 3, vuosi 2022 kirjoitusvirheen korjaus

Siun soten ikäihmisten palvelujen toimialueen antama vastaus aluevaltuustolle (21.3.2023 § 11) on tämän pöytäkirjan liitteenä. Tällä vastauksella pyritään antamaan tarkennuksia aluevaltuuston kokouskeskusteluissa esiin nousseisiin seikkoihin.

Omaishoito on vakiintunut osa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää. Vuoden 2023 alusta omaishoidon tuen järjestämistä vastuu on ollut hyvinvointialueilla. Omaishoitajia tuetaan palkkiolla, palveluilla ja vapailla. Omaishoidon asiakkaalle on taattava hänen tarpeensa mukaiset sosiaali- ja terveyspalvelut omaishoitajan antaman tuen lisäksi. Omaishoidon tuki on nähty useissa eri vertailutiedoissa yhteiskunnalle kannattavana tukimuotona. Omaishoidon tuen asiakkaan kokonaiskustannusten selvittäminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä. Omaishoidon tuen asiakkaalla voi olla hoitajan antaman hoivan rinnalla esimerkiksi kotihoitoa, intervallijaksoja asumispalveluissa tai muita sosiaalipalveluja, joilla tuetaan omaishoitajan tehtävää, sekä vastataan asiakkaan palvelutarpeeseen.

Sosiaalihuollon palveluissa olevan asiakkaan saadessa säännöllistä kotihoitoa esimerkiksi kaksi kertaa päivässä tai tarvittaessa eri tasoista asumispalvelua, osoittautuu terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämien laskelmien mukaan omaishoidon tuki kotihoitoa ja asumispalvelua edullisemmaksi tavaksi järjestää hoidettavan tarvitsema hoiva (Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma, 2014, s. 27). Omaishoidon tuen edullisuutta puoltaa muidenkin eri toimijoiden laatimat laskelmat. Vaihtoehtoislaskelmat antavat merkittävästi lisäarvoa sosiaali- ja terveyspalvelujen suunnitteluun sekä talousarviovalmisteluun,

mutta yksistään hinta ei voi ohjata palvelun järjestämisen tapaa. Sosiaalihuollon palveluja järjestettäessä järjestäjän tulee ottaa huomioon sosiaalihuollon tarpeessa olevan asiakkaan etu ja palvelukokonaisuus rinnakkaispalveluineen. Omaishoidon tuen palvelussa on otettava myös huomioon hoitajan kyvykkyys ja voimavarat tehtävässä toimimiseen suhteessa hoidettavan kokonaisvaltaiseen avun tarpeeseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen 7.3.2023 tiedon mukaan noin 80 % omaishoidettavista tarvitsee apua lähes ympärivuorokautisesti. Omaishoidettavista 57 % olisi intensiivisen kotihoidon tai tehostetun (nykyisin ympärivuorokautisen) palveluasumisen asiakkaana, jollei heillä olisi omaishoitajaa. THL:n tietoon viitaten voidaan todeta, että omaishoidon tuen asiakkuudessa on paljon hoidettavia, joiden avun tarve on merkittävä tehtävän ollessa tällöin omaishoitajaa sitova. Järjestäjän on kiinnitettävä huomiota omaishoidon tukea myönnettäessä hoitajan tukemiseen omaishoitolain edellyttämin keinoin sekä asiakkaan tarvitsemiin muihin palveluihin täydentämään omaishoitajan antamaa hoivaa.

Omaishoidon tuessa on ollut kansallinen kehittämissuunnitelma vuosina 2014–2020. (Kansallinen omaishoidon kehittämissuunnitelman työryhmän loppuraportti, sosiaali- ja terveysministeriö 2014). Kehittämissuunnitelmassa esitettiin vaihtoehtoisia omaishoidon tuen järjestämisen tapoja, rahoitusmalleja, sekä pohdittiin tarvittavia lainsäädäntömuutoksia. Esitettyssä mallissa omaishoidon kustannukset oli laskettu vuoden 2013 hintatason mukaan niin, että tuolloin oletettiin, että omaishoitajia on vuoteen 2020 mennessä 60 000. THL:n tekemässä selvityksessä (43/2022) ilmenee, että Suomessa on ollut vuonna 2021 reilut 50 000 omaishoidon tukea saavaa omaishoitajaa. Vuonna 2022 omaishoidon tuen saajien määrä on entisestään laskenut, omaishoidon tuen saajia vuonna 2022 ollut 49 653 (sotkanet). THL:n selvitys sisältää ehdotuksen kansalliseen omaishoidon tuen myöntämisperusteiden yhtenäistämiseen sekä palkkioluokkiin. THL:n esityksen mukaan Suomessa noin 70 prosenttia hoitajista, eli noin 35 000 henkilöä saa alinta omaishoidon tuen palkkiota. Tässä joukossa on myös ympärivuorokautisesti omaistaan hoitavia. Siun sotessakin suurin osa omaishoidontuen asiakkaista on palkkioluokassa 1. joka on omaishoidon tuen lakisääteinen alaraja palkkion euromäärän vuonna 2023 ollessa 439,70 e/kk. THL on esittänyt käyttöönotettavaksi 3 eri palkkioluokkaa sekä ennaltaehkäisevän tukiluokan. THL:n arvion mukaan uudistuksen kustannusvaikutus Suomessa tarkoittaisi noin 100–130 miljoonan euron lisärahan tarvetta omaishoidon tukeen. THL:n ehdottamat myöntämisen perusteet tukevat Siun soten myöntämisen perusteita palkkioluokkien määrien suhteen, sillä Siun soten alueella on jo käytössä kolme tukiluokkaa, sekä epävirallinen ennaltaehkäisevän tuen luokka. Mutta mikäli THL:n ehdottamat perusteet otettaisiin käyttöön, tarkoittaisi se merkittävää määrärahalisäystä omaishoidon tukeen myös Siun sotessa, koska ensimmäisestä virallisesta Siun soten palkkioluokasta hyvin suuri osa tuen saajista siirtyisi palkkioluokkaan 2 huomioiden, että myös palkkioihin on esitetty korotuksia. Alimmasta palkkioluokasta toiseen siirtyminen kertoo siitä, että Siun sotessa käytössä olevat myöntämisen perusteet tulisivat väljenemään nykyisestä ja yhä useampi asiakas, koskien myös ennaltaehkäisevän tuen asiakkaita yltäisi viralliseen omaishoidon tuen asiakkuuteen.

Vuonna 2021 ja 2022 Siun soten omaishoidon tuen asiakkaat ovat jakautuneet palkkioluokkiin seuraavasti:

2021	palkkio 1	palkkio 2	palkkio 3	palkkio 4	Asiakkaat yht. kohderyhmittäin
Ikäihmiset	847	340	107	14	1308
Lapset	152	22	12	17	203
Vammaiset	153	54	26	5	238
Muut	75	30	16	5	126

Asiakasmäärä yht. palkkioittain	1227	446	161	41	1875
---------------------------------	------	-----	-----	----	------

2022	palkkio 1	palkkio 2	palkkio 3	palkkio 4	Asiakkaat yht. kohderyhmittäin
Ikäihmiset	819	323	90	11	1243
Lapset	188	21	11	12	232
Vammaiset	134	47	27	7	215
Muut	77	34	13	4	128
Asiakasmäärä yht. palkkioittain	1218	425	141	34	1818

Omaishoidon tuen asiakasmäärät eivät ole kasvaneet Suomessa THL:n (43/2022) kehittämissuunnitelmaan kirjatusen arvion mukaisesti, eikä omaishoidon tuen järjestämistapa ja myöntämisen perusteet ole vielä yhtenäistyneet kansallisesti. Myöskään Siun sotessa asiakasmäärät eivät ole kasvaneet, ainoastaan hienoista kasvua voidaan nähdä lapsiperheiden omaishoidon asiakkuuksissa. Tämä on havaittavissa myös Siun soten tietopakettikustannuksissa. Vuosien 2021 ja 2022 välillä lasten omaishoidon tuen kustannukset ovat nousseet, kun vastaavasti vammaisten omaishoidon tuen kustannukset ovat laskeneet ja ikäihmisten omaishoidon tuen kustannukset ovat pysyneet saman tasoisena.

Siun soten omaishoidon tuen palvelun määrärahavaraus kasvoi noin 2 milj. euroa vuodelle 2023 vuoden 2022 talousarviovaraukseen verrattuna. Mutta määrärahalisäys ei mahdollista merkittävää asiakasmäärän kasvattamista vuoden 2023 aikana, sillä Siun soten on palvelujen järjestäjänä huomioitava omaishoidon tuen palveluun liittyvät lakisääteiset velvoitteet, sekä yleinen hintatason nousu, joka näkyy etenkin vapaapäiviin kohdistuvissa kustannuksissa. Kahden viimeisen vuoden aikana lakisääteisten vapaiden saatavuus on ollut heikkoa koronasta johtuvista syistä. Vapaiden pitämättömyys on hillinnyt omaishoidon tuen kustannuksia ja tästä huolimatta omaishoidon tuen talousarvioon varattu määräraha ei ole riittänyt ilman korjaavia toimenpiteitä talousarvioon. Nyt kun koronan jälkeen vapaita käytettäisiin, on haasteeksi tullut heikko työvoiman saatavuus ja hoitajalle kuuluva toiveiden mukainen vapaa ei välttämättä edelleenkaan toteudu. Siun soten omaishoidon asiakkailta tehtyjen kyselyjen mukaan vajaat 40 % hoitajista ei käytä heille kuuluvaa lakisääteistä vapaa-oikeuttaan. Syitä tähän useita, mutta talousarviosuunnittelussa nämä pitämättömät vapaat on huomioitava, sillä vapaat ovat hoitajalle kuuluvia lakiin perustuvia oikeuksia. Omaishoitolain rinnalla sosiaalihuoltolaki velvoittaa nimeämään omatyöntekijän omaishoidon asiakkaalle/perheelle. Laki antaa omatyöntekijälle tehtäviä, joista hän on vastuussa. Omaishoidon tuen palveluissa omaishoitoasiakkaan omatyöntekijän tehtäviä ei ole pystytty toteuttamaan sosiaalihuoltolain edellyttämällä tavalla, tuki omaishoitoperheille ei ole ollut riittävää. Uusia omaishoidon ja ennaltaehkäisevän tuen hakemuksia tulee keskimäärin 70 kuukaudessa, tämä sitoo henkilöstöä, sillä jokainen hakemus on käsiteltävä ja hakemusprosessissa on edettävä lakisääteisen sosiaalihuollon palveluprosessin mukaisesti. Nykyisellään hakemusten käsittelyaika täyttää juuri ja juuri lakisääteisen odottamisen ajan. Lisäksi sosiaalihuollon palveluja tarvitsevalle asiakkaalle/perheelle on oikeus saada asiakas- sekä toteuttamissuunnitelma, joita tulisi päivittää säännöllisesti sen ollessa yksi omatyöntekijän tehtävistä.

Järjestäjätahot, kuten myös Siun sote ja sitä edeltäen kunnat/kuntayhtymät ovat seuranneet ja osallistuneet omaishoitoa koskevaan keskusteluun omaishoidon tuen palvelujen järjestämisestä. Keskustelua ja erilaisia kehittämisfoorumeita on ollut vuodesta 2006 alkaen omaishoidon tuen lain voimaan tullessa 2005. Lisäksi Siun sote on osallistunut sosiaali- ja terveysministeriön kärkihankkeeseen vuosina 2016–2018, tavoitteena kehittää ja vahvistaa kaiken ikäisten omaishoitoa, tukea omaishoitajia ja parantaa palvelun saatavuutta. Tällä hetkellä Siun sote on mukana tulevaisuuden sotekeskushankkeessa, jossa omaishoidon sekä perhehoidon palvelujen kehittäminen on jatkunut. Siun sotessa on saatu aikaan omais- ja perhehoidon keskus, jonka avulla tuetaan omaishoidon asiakkuuksissa olevia ja asiakkuuteen tulevia. Keskuksen tehtävänä on tukea kaiken ikäisiä omaishoidon asiakkaita, hoitajia sekä ammattihenkilöitä. Keskuksen toiminta kehittyy ja täsmentyy, valmista ei vielä ole. Kehittämisen tukena omaishoidon tuen palvelussa ja keskuksen kehittämisessä käytetään muun muassa puhelinkontaktin jälkeisiä asiakaskokemusviestejä, vuosittain tehtyjä asiakastyytyväisyyskyselyjä (satunnaisotannalla), asiakasraadeista saatuja palautteita sekä omaishoitajärjestöjen kanssa käytyjä keskusteluja ja kehittämisideoita kansallisia kehittämissuuntia unohtamatta.

Lakisääteisen omaishoidon rinnalla Siun sotessa on ollut käytössä ennaltaehkäisevä tuki. Myös THL on tukenut ennaltaehkäisevän tuen käyttöä antamassaan ehdotuksessa (43/2022), esittäen sitä alimmaksi viralliseksi palkkioluokaksi ilman vapaapäiväoikeutta. THL:n esitys edetessään vaatii vielä omaishoidon tukeen tehtävän lakimuutoksen. Nyt ennaltaehkäisevä tuki on Siun sotessa käytössä ikäihmisten palveluissa myöhentämässä säännölliseen kotihoitoon siirtymistä. Ikäihmisten kotona asumisen prosentuaalista määrää seurataan kansallisin mittarein ja ennaltaehkäisevä tuki on yksi keino edistää kotona asumista ja tukea esimerkiksi puolisoa tai naapuria hoivan tehtävissä tilanteissa, joissa nykyinen omaishoidon tuen virallinen palkkioluokka ei ole vielä mahdollinen. Ennaltaehkäisevää tukea voidaan käyttää myös muille asiakkaille, mutta sen myöntämistä on harkittava yhdessä asiakkaalle nimetyn omatyöntekijän kanssa. Pääsääntöisesti omatyöntekijä tulisi nimetä asiakkaalle sen mukaan, jossa hänen palvelunsa suurimmaksi osaksi ovat, tällöin toiminta tukee myös virallista THL:n palvelutehtävää ja dokumentointia.

Ennaltaehkäisevän tuen, kuten myös omaishoidon tuen myöntämisen perusteet päivitetään syksyllä 2023 toimialueita ylittävässä yhteistyössä vuodelle 2024. Päivittämisessä on huomioitava talouden reunaehdot, sillä ilman lakimuutoksia omaishoidon tuki on edelleen harkinnanvarainen ja määrärahasidonnainen palvelu. Perusteiden päivittämisessä ja talousarviovalmistelussa huomiota kiinnitetään omaishoidon vaihtoehtoihin kustannuksiin, tavoitteena lisätä omaishoidon tukea kaiken ikäisille asiakkaille. Palkkioiden korotuksia arvioitaessa on syytä todeta, että Siun soten talouden tila kaikkine lakisääteisine palveluineen on tarkasteltava kokonaisuutena ja tuntuvat korotukset, joita aloitteessa on esitetty, tarkoittaisi rahan siirtämistä toisesta palvelusta omaishoidon tuen palveluun. Onnistuuko tällainen lyhyen ajan tarkastelussa, on yhteisesti päätettävä ja tarkasteltava toimialueita ylittäen. Joskin palkkioihin tehtävät korotukset olisivat tervetulleita ja se olisi yksi keino osoittaa omaishoitajalle arvostusta, mutta yksin palkkio ei riitä tukemaan hoitajaa tehtävässään ja tämä tulee esille Siun soten vuosittain tehtävistä asiakaskyselyistä, jossa useat hoitajat ovat toivoneet nykyistä enemmän tukea omaishoitotyön rinnalle, jota palkkiota korottamalla ei yksin onnistuta tekemään. Palkkioiden tarkastelussa voi olla hyvä myös odottaa, miten THL:n tekemä esitys etenee valtakunnallisessa päätöksenteossa. Toivotaan, että omaishoidon tuen kansallinen kehittäminen etenee, sillä se mahdollistaisi omaishoidontuen saajille yhdenvertaiset palvelut Suomessa. Siun sotessa meneillään olevilla kehittämistoimilla haluamme omalta osaltamme edesauttaa hyvinvointialueellamme olevien hoitajien ja hoidettavien asemaa, vaikka taloudelliset resurssit eivät sitä palkkioiden muodossa välttämättä tässä tilanteessa vielä mahdollistaisikaan. Toivomme, että panostuksemme omaishoidon tuen

palveluun ja sen lakisääteisen toiminnan parantamiseen näkyisi positiivisena, niin asiakkaillemme kuin päättäjillekin.

Tietoa omaishoidon tuen palvelusta, perusteista sekä palkkioista on saatavilla Siun soten internet sivulla, sivuston lisäksi olemme lähettäneet säännöllisesti hoitajille tiedotteita. Aluevaltuuston kokouksen 21.3.2023 asiakirjaliitteisiin oli inhimillisen erehdyksen johdosta tullut liitteeksi asiakirja, jossa oli jäänyt korjaamatta kirjoitusvirhe, joka oli vuoden 2022 palkkioluokka 3:n kohdalla. Tämä virhe ei ole vaikuttanut vuoden 2022 palkkioiden maksuun. Korjattu liite saatetaan aluevaltuuston tietoon tämän vastauksen liitteenä.

Liitteet

1. Siun soten vastaus valtuustoaloitteeseen 21.3.2023 (11 §) Omaishoidon tuen palkkioiden korottaminen ja omaishoidon tuen saamisen helpottaminen sekä ennaltaehkäisevän tukiluokan laajentaminen kaiken ikäisiin hoidettaviin
2. Omaishoidontuen palkkiot korjattu versio, vuosi 2023
3. Omaishoidon tuen kansalliset myöntämisperusteet – THL:n ehdotus, työpaperi 43/2022 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145176/URN_ISBN_978-952-343-927-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma, sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:2
5. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70270/URN_ISBN_978-952-00-3483-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Sotkanet. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku?q=omaishoidon%20tuki>
7. Siun soten www sivut, omaishoidon palvelut. <https://www.siunsote.fi/omaishoidon-tuki>